

PAPER DETAILS

TITLE: MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

AUTHORS: Berivan CAN EMMEZ,Zahir SÜSLÜ

PAGES: 564-577

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3107493>

MÜELLİFİ BİLİNMEYEN MANZUM BİR SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

Berivan CAN*

Zahir SÜSLÜ**

ÖZET

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanlar evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olay ve durumların akıbetini öğrenmek için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu merak duygusu ve yapılacak eylemlerin iyi sonuçlar doğurması yönündeki arzu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerinden delil çıkarılarak bir takım kılavuz eserler yazılmıştır. Melhameler, tabiatnâmeler, falnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ'atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Bu çalışmanın konusu; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaşta kayıtlı, Esrâr-ı Eyyâm isminde bir sâ'atnâmedir. 106 beyitten müteşekkil olan eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup yazarı meçhuldür. Çalışmada, eserin künye bilgileri ile birlikte şekil özellikleri ve muhtevası, dil ve üslup özellikleri hakkında bilgi verilip Latin harfli çevirisi aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı el yazmaları, yıldızname, eyyâm, saatname, uğur, halk takvimi, halk inanç ve inanışları

AN UNKNOWN AUTHORIZED POETIC SÂ'ATNÂME: ESRÂR-I EYYÂM

ABSTRACT

In the periods when technology was not yet developed, people resorted to various ways of learning the fate of important events and situations that shaped individual and societal life, such as getting married, cultivating the soil, going on an expedition, warfare, and making peace. This sense of curiosity and the desire for favorable results from their actions and fruitful deeds led people to pursue various paths. As a result, a number of guidebooks were written, drawing evidence from various resources, and in particular from the Holy Qur'an, hadiths and other works by reputable people. In this context, "melhame, tabiatnâme, falnâme, tabirnâme, yıldıznâme, seğirnâme (ihtilacnâme), kıyafetnâme, sâ'atnâme" are of some the genres of Classical Turkish Literature describing these types of works.

The subject of this study is a sâ'atnâme, a horoscope book titled Esrâr-ı Eyyâm which could be found in The National Library Manuscripts Collection, registered under inventory number 06 Mil Yz A 4077/3. This work, consisting of 106 couplets, is written in the form of masnavi verse and its author remains unknown. The study presents information about the bibliographic details, physical features and content of this work, as well as its language and stylistic features while at the same time, providing translation in Latin script.

Keywords: Ottoman manuscripts, science of the stars, eyyâm, saatname, fortune, folk calendar, folk beliefs and practices

1. GİRİŞ

İnsan ve toplum bilimlerinin özel bir alanı olarak antropoloji, sosyoloji, psikoloji, halkbilim gibi disiplinlerin ortak araştırma konusu olan fal geleneği, batıl inançlar ve ona yönelik davranış kalıpları içerisinde bulunan ve gerek geleneksel gerekse modern olarak tanımlanan birçok toplumda kabul gören ve sürdürülen bir inanç biçimidir.

Antropoloji geleneği içerisinde batıl inançlar, "korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle bazı rastlantı benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren;

* Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bcan@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9336-7455.

** Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, zahir.suslu@batman.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9518-7597.

bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varlığını kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar” (Örnek, 1971:42) olarak tanımlanmış olup birçok çalışmaya konu olmuştur.

Kökeninin Mezopotamya olduğu düşünülen fâl (fe’l), Arapça kelime anlamıyla “uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge” olarak bütün Asya ve Akdeniz coğrafyasına yayılmış olup göksel işaretler olarak tasavvur edilen “yıldızlarda milletlerin ve insanların kaderinin yazılı olduğuna” dair inanış üzerine kuruludur. Bu sebeple önemli olaylar sırasında yıldızların ne durumda olduğu belirlenip benzeri durumlarda benzer olaylar beklenmektedir (Aydın, 1995). Çelebi (1995) ise, fal geleneğinin özellikle gayb, gelecek ve insan karakteri hakkında bilgi verme amacıyla bütün esrarengiz faaliyetleri ifade ettiğini ve “ileride ortaya çıkacak bazı olaylar için işaretler taşıma”ya dayandığını belirtmektedir.

Geleceği bilmeye, zamanın getireceği iyilik ve kötülükleri önceden öğrenip buna göre davranış geliştirmeye dair inanç, edebi eserlerin de konusu olmuştur. Bu inanca dayalı olarak yazılan edebi eserlere Türkçede fâlname ya da yıldızname adı verilmektedir. Zamanın ve dolayısıyla günlerin özelliklerini ve nasıl belirleneceklerini, yıldızlar ve ay gibi gök cisimlerinin konum ve hikmetlerine dayanarak anlatan bu eserler arasında sâ’atnâmeler de vardır. Sâ’atnâmelerde, yedi yıldız tarafından temsil edilen haftanın yedi günü, yedi yıldız ve on iki burçtan birinin etkili olduğu vakitlere bölünür ve bu günlerin özellikleri anlatılır. Dolayısıyla Halkbilim çalışmalarında halk takvimi konusunda ele alınabilecek olan sâ’atnâmeler; yıldız bilimi, yıldızname ve fâlnameler ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda, fâlnâme ve yıldıznâme konusuyla ilgili literatür daha çok astroloji ve falcılıkla ilgili genel kitaplar, ayrıca mevâlid, ihtiyârât, havâs, sâ’at, envâ’ gibi konulara dair eserlerden oluşmaktadır.

Teknoloji ve tekniğin gelişmediği dönemlerde insanların evlenmek, ekip biçmek, sefere çıkmak, savaşmak, sulh etmek gibi birey ve toplum hayatını belirleyen önemli olayların neticesini bilme merakı olmuştur. Bu merak duygusu ve yapılacak amellerin hayırlı ve bereketli olması arzusu insanları çeşitli yollara sevk etmiştir. Bunun neticesi olarak özellikle İslamiyet inancı ile birlikte Kur’ân-ı Kerîm, hadîs-i şerîf ve muteber kimselerin eserlerine başvurmuşlar ve bu kaynaklardan geleceğe dair bir takım olayların sonuçlarını öğrenmeye çalışmışlardır. Sözü edilen kaynak eserler rehberliğinde Osmanlı sahasında birçok kılavuz eser yazılmıştır. Melhameler, tabiatnâmeler, fâlnâmeler, tabirnâmeler, yıldıznâmeler, seğirnâmeler (ihtilacnâmeler), kıyafetnâmeler, sâ’atnâmeler bu eserlerden bazılarıdır.

Akaalın (2018), Kitâb-ı Sâ’atnâme isimli eseri incelediği çalışmasında Boyraz’ın (2006) Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü) başlıklı çalışmasına atıfla, sâ’atnamelerin melhame türüne benzediğini belirtir ve Türkçe sâ’atnameler hakkında bilgi verir. Gür (2012) ise, yeryüzündeki soru(n)lara dair göksel cisimlerin işaret ettikleri muhtemel cevaplara ulaşmak amacıyla kutsal kitaplara dayanarak yapılan matematiksel hesaplar ile sure ve ayetlerin gönderme yaptıkları anlamların yaygın olduğunu belirtmekte, gökyüzü ve yeryüzü arasındaki kodları çözmede ehil kimselerin yorumlarının önemini vurgulamaktadır. Diğer taraftan İlhan (2022), benzer metinlerde ayet ve hadislerden örneklerin sıralanmasının astrolojiye dair ön kabullerin kutsal metinlerce de desteklenmesi endişesini açıkça gösterdiğini belirtmiştir.

Örneğin, Abdulganî Efendi’ye ait olan Havâssü Eyyâmî’l-Usbû isimli sâ’atnamede geçen:

“... **Fe-erselnâ ‘aleyhim rîhan şarşaran fî eyyâmin-naḥisâtin.*** Kâle İbnu ‘Abbâs raḍiyallâhu ‘anhu: **El-eyyâmu kulluhâ su‘adâtun lâkinne ḥalaḳa ba‘dahâ nâḥusen kemâ enne ḥalaḳa ‘ibādallâhi lakinne ce‘ale ba‘dahâ li’l-cenneti ve ba‘dahâ li’n-nâr.**¹ Pes bunda ma‘lûm oldu ki günleriñ sa‘di vardır.

.....

... Pes bu ḥaḳîrû ve faḳîrû’l-muhtâcu ilâ rahmetillâhi ‘Abdu’l-ganî bin ‘Abdu’l-celîl murâda irüb her günüñ sa‘di ve nashî vesâ’ir ḥavâssa müte‘allik olan etvâr ı ahâdiş ve tefâsîr ve kütüb-i mu‘tebereden ve ḥikâyâtıdan

* Fussilet Sûresi, 16. Ayet: “Biz de Onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik.” (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

¹ Bütün günler uğurludur ancak bazılarını uğursuz olarak yarattı. Nasıl ki kullarını yarattı ama bir kısmını cennetlik bir kısmını da cehennemlik yaptı (Altuntaş ve Şahin, 2011: 477).

mufaşşıl ve meşrûh ve cem‘ idüb bir risâle eyledim ki ...” ibaresinden anlaşıldığı üzere sâ’atnameler, Kur’an-ı Kerim, Hadis-i Şerif ve muteber kitaplara, önemli kaynaklar olarak gönderme yapmaktadır.

Bu çalışmanın da konusu olan sâ’atnâmeler hakkında hem manzum hem mensur birçok eser yazılmıştır. Bunlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu 724 numarada Abdulganî Efendi’ye ait olan Havâssü Eyyâmî’l-Usbû isimli eser, mensur olup Türkiye kütüphanelerinde çok fazla sayıda nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane koleksiyonu 06 Mil Yz A 7314 numarada Hibetullah Gözcu b. İbrahim’e ait Sâ’atname isimli mensur eser, 160 varak olan eserin kütüphanelerde 100’ün üzerinde nüshası görülmüştür.
- Milli Kütüphane 06 Mil YzA 3459/ 8 numarada 134a-136b varakları arasında kayıtlı olup şairi bilinmeyen sâ’atname, manzumdur.
- Milli Kütüphane Mil Yz B 947/23 numarada 117b-120a varakları arasında Risâle-i der-Beyân-ı eyyâm-ı Seb’a” ismiyle kayıtlı eser, mensurdur.
- Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2080/3 numarada 48b-55a varakları arasındaki eser, “Ahkâm-ı Eyyâm” ismiyle kayıtlıdır.
- Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 3039/3 numarada 16b-18a varakları arasındaki eser, “Ahkâm-i Sâ’atü’l-Eyyâm ve’l-Leyâlî” ismiyle kayıtlıdır.

Farklı kütüphanelerde ve hatta aynı kütüphanede farklı isimlerle kaydedilen eserlerin nüsha sayısı oldukça fazladır. Bu durum sâ’atnamelerin yazılmış oldukları dönemlerde çokça rağbet gördüğünün delilidir.

Bu çalışmaya konu olan Esrâr-ı Eyyâm isimli manzum eser, günümüz Türkçesi ile “Günlerin Sırları” adını taşıyıp, içinde bulunduğu mecmuada yer alan başlığından da anlaşılacağı üzere, “Her ayın uğurlu ve uğursuz günlerini” konu edinir. Eser, adında Sâ’atnâme, Falnâme ya da Yıldıznâme tabirlerini taşımamakla birlikte konusu bakımından bu türler arasında gösterilebilir. Aşağıda, birey ve toplum için iyi ve kötüyü ayırt etme, kötülüklerden korunma ve iyiye yönlendirme işlevleri olması bakımından günlük yaşamın yasaları olarak nitelendirilebilecek, gelenek ve göreneklerin tamamlayıcısı olan inanç ve inanışlara dayalı uygulamaları içeren Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eserin şekil, içerik, dil ve üslup özellikleri ele alınmış; Latin harfleri ile çevirisi verilen eser, bilim dünyasının ilgisine sunulmuştur.

2. BULGULAR

a. Eserin Adı ve Nüsha Özellikleri

Eser; 06 Mil Yz A 4077 numaralı mecmua içerisinde, 06 Mil Yz A 4077/3 demirbaş numarada 62b-64a varakları arasındadır. Sırtı tamir görmüş, şemseli, zencirekli kahverengi meşin kaplı mukavva bir cilt arasındaki mecmuanın içerisinde “Rebî’a-i Ezhâr, Miftâhu’l-Hisâb, Esrâr-ı Eyyâm, Terceme-i Pend-nâme-i Attâr, Menâfi’u’n-Nâs, ed-Durru’l-Manzûm fi’t-Tıb, Menâkıb-ı Enbiyâ ve Merâtib-i Selâtîn, Târih-i Mulûk ve Elkâb-ı Selâtîn” isimli eserler mevcuttur. Makaleye konu olan eser mecmua içerisinde “Her ayın sa’din ve naḥsın beyân ider” başlığı altında yer almaktadır. Talik ile yazılmış olan eserin her varağı 20 satırdır. Eser içerisinde şairin ismi ve mahlası bulunamamıştır.

Eserin bir başka nüshası Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3537/4 numarada “Eyyâm-ı Sa’d” ismiyle kayıtlıdır. 64-65b varaklarındaki eser 25 satır olup nestalik yazı ile yazılmıştır.

b. Eserin Şekil Özellikleri

Eser, mesnevi nazım şekli ve aruzun remel bahrinin “fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

c. Eserin Yazılış Tarihi ve Sebebi

Eserin hangi tarihte yazıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir.

“Ben teraḥḥumdan saña yād eyledim

Ca‘fer-i Şâdık dilden söyledim

Sen daḥi eyle ri‘āyet yime ğam

Kim vücūduñdan tekessür ola ğam

Key katı şakla sa‘âdet bulasın

Olmasun şoñra nedāmet bulasın” (beyit 10-12)

Şair, eserini Cafer-i Sâdık’ın eserinden faydalanarak yazdığını, yaşantısında sıkıntı çekmek istemeyenlerin, pişmanlık duymak istemeyenlerin ve hayatta mutlu olmak isteyenlerin bu esere riayet etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

10. beyitte *Ca‘fer-i Şâdık dilden söyledim* tabirini kullanan şair, eserini Câfer-i Sâdık’a ait olan cifr ve fal kitaplarından tercüme ettiğini belirtmişse de, Mehmet Atalan Câfer-i Sâdık’a nisbet edilen fal, kimya ve cefr ile ilgili eserlerin ona ait olmadığı söylemektedir. (Atalan: 122)

d. Eserin Dil ve Üslubu

Eserde ayın hareketlerinden yola çıkarak her bir ayın otuz günü ile ilgili malumat verilmiştir. Otuz günün hangi günleri kutlu ve mübarek, hangi günleri uğursuz ve bereketsiz olduğu dini olaylara bağlı kalınarak açıklanmıştır. Ayın ekser günleri ifade edilirken Türkçe tabir kullanılırken bazı günleri ifade etmek için Arapça tabirler kullanılmıştır.

Eser her türden insana hitap ettiği için eserin dili sade ve anlaşılırdır. Halka yararlı olmak istenen özellikle dini nitelikli eserlerde hedef okuyana talim ettirmek amacı güdüldüğünden bu tür eserler genellikle sanat kaygısından uzak yazılmışlardır. Bu sebeple bu eserler genel olarak sade ve anlaşılır bir üslup ile yazılmıştır. Söz sanatlarına yer verilmemiştir. Türkçe kelimelerin ağırlıkta olduğu bir manzumedir. Şair aruz veznini kullanmakta başarılı iken, kafiye bulmak için olağan bir çaba sarf etmemiştir: Mû-kamu (b. 4), ulu-sevgilü (b. 5), devletlûdür-kuṭludur (b. 13), neden-anadan (b. 29)... Bazı beyitlerde de kafiye yokken aheng rediflerle sağlanmıştır: tamām-tamām (b. 2), ola-ola (b. 22)...

e. Eserin Muhtevası

Eserin ilk on iki beyiti giriş mahiyetindedir. Kamerin bir ay içindeki görüntüsü hakkında bilgi verilmektedir. Ayın bazen inceldiği bazen kalınlaştığı zamanları olduğu söylenmiştir. Kameri ayın bazen yirmi dokuz gün, bazen otuz gün sürdüğü ve bir sene içinde tüm ayların üç yüz elli dört gün sürdüğü belirtilmiştir. Ayın ilk parlaklığını verdiği zamanın herkesçe bir mana taşıdığı ifade edilmiştir. Ayın hangi günlerinin uğursuz hangi günlerinin uğurlu olduğu bir ilimle bilinmektedir ki bu sayede hangi günlerde sefere gidilir, evlenilir, dünya işleri ile meşgul olunur, büyüklerin huzuruna çıkılır bilinir. Şair bu günler hakkındaki malumatı Câfer-i Sâdık’ın eserinden öğrenerek eserine nakletmiştir. Bu ilme uyanlar saadete ve huzura erecek, uymayanlar gamlanacak ve pişmanlık duyacaktır.

Birinci günden otuzuncu gün hakkındaki malumat şöyledir:

Birinci gün: Her ayın ilk günü mutluluk, saadet ve refahtır. Ne iş yapılırsa yapılsın mutluluk getirir. Hz. Âdem bu günde yaratılmıştır. Evi idare eden kimsenin bir şey alması ve satması iyidir. Büyüklerin huzuruna çıkıp halkın ihtiyacının giderilmesini istemek gerektir. Ey cana can katan kimse, bu gün faydalı bir gündür. Ne işe başlarsan başla o iş kolaylaşır. Bu günde hastalanan tez iyileşir, nesi kaybolrsa bulunur. Bu günden on yedini güne kadar kan vermekten sakınmak gereklidir.

İkinci gün: Hayırlı bir gündür, zira Hz. Havvâ, Hz. Âdem'e bu günde eş seçildi. Bir şey almak-satmak, evlenmek, sefere çıkmak iyidir.

Üçüncü gün: bu gün şerli gündür. İnsanların perhiz yapması, ticaret yapması iyidir. Ancak büyüklerin yanına varmak uğursuzluktur. Dünyevî işleri yapmamak, istekte bulunmamak, başkalarının sözlerini dinlememek lazımdır. Sefere çıkılırsa sefer zamanı uzar, hastalanmaya meyilli kimselerin bu günde hastalanması tehlikelidir. Hz. Âdem ile Havvâ bu gün cennetten çıkarıldıkları için bu gün uğursuzdur.

Dördüncü gün: Alış-veriş yapmak, evlenmek, bir şeyi bina etmek ve sefere çıkmak iyidir. Bu günde doğan oğlan hüner sahibi olur. Günü hoş ve bahtı hoş olur. Dışı temiz ve içi kinden uzak olur.

Beşinci gün: Bu gün uğursuz bir gündür zira Kâbil bu gün doğmuş ve kardeşi Hâbil'i bu günde öldürmüştür. Bu gün doğan erkek çocuk Kâbil'in huyuyla huylanır, oğlu ve kızı çok olup soyu bollaşır ve nefesine uyan kimselerden olurlar.

Altıncı gün: Bu gün evlenen kişiler şanslıdır. Satış yapan pazarlık yapılsa çok kazançlı olunur. İstekte bulunan kimsenin isteği geri çevrilmez. Ne iş yapılsa sonu hayırlı olur.

Yedinci gün: Yedinci günün hayırlı bir gün olduğu üzerine bir ihtilaf yoktur. Bu gün ne yapılırsa iyi sonuçları olur. Hasta iyileşir, sefere çıkan sağ ve esen döner.

Sekizinci gün: Ne işe başlanırsa hayırlıdır.

Dokuzuncu gün: Hz. Nuh bugün dünyaya geldi. Bu günde doğanlar bahtlı olur, ömrü uzun olur.

Onuncu gün: Bu günün hayırlı bir gün olduğu üzerine ihtilaf edilmemiştir. Ne yapılırsa sonucu hayırlı olur.

On birinci gün: Bu gün Hz. Muhammed dünyaya teşrif etmiştir. Bu gün doğan çocuklar âlim ve akıl sahibi olurlar. Sözü tatlı, manası kâmil, yüzü kutlu talihi mutlu olur.

On ikinci gün: Bu gün iyidir. Yapılan işler olumlu sonuçlanır.

On üçüncü gün: Bu gün yapılan işler yaramazdır. Fidan dikmek, ekin ekmek, imarda bulunmaktan sakınmak gereklidir. Sefere çıkılırsa zorluk çıkar, sabır göstermek gereklidir. İstekte bulunulsa kaygılı olmak gereklidir. Kimseyle çekişmemek ve tartışmamak gereklidir. Bu gün doğan çocukların talihi kötü, bahtsız olur.

On dördüncü gün: Bu gün mübarektir. Bu gün yapılan şeyler tüm sene bereketini gösterir. Doğan çocuk zengin ve cömert olur. Bu gün hastalanan kişinin rahatsızlığı tehlikeli olur.

On beşinci gün: Bu gün mübarektir. Amellerin tümü yararlı olur.

On altıncı gün: Bu gün kötü gündür. Bu gün ilaç içilmemeli, sefere çıkılmamalıdır. İşler ya zıyan olur ya eksik kalır.

On yedinci gün: Gün içinde her saati iyidir. Yapılan işler yararlı olur. Özellikle kan almak iyidir.

On sekizinci gün: Bu gün mübarek bir gündür. Bu günde hayır çok, şer azdır. Düşman olanlar çok çabuk dost olur.

On dokuzuncu gün: Bu gün vaktin ilk saatleri iyidir. Hz. İshak bu günde dünyaya gelmiştir. Bu gün doğanların ömrü uzun, günü kutlu, bahtı mutlu olur. Çok oğlu ve kızı olur ve soyları dünya var oldukça devam eder.

Yirminci gün: Bu gün de iyi günlerdendir. Yapılan işte kaygılanmaya gerek yoktur.

Yirmi birinci gün: Dünya işlerinden uzak durmak gereklidir, sefer yapmak güçtür. Çok fazla sohbet etmemek ve emanet almamak gereklidir. Söylenmemesi gereken söz gizli kalmalıdır. Sabah yatmamalı dağa çıkmamalıdır.

Yirmi ikinci gün: Bu gün kutlu ve mübarektir. İstekler yerine gelir, dualar makbul olur.

Yirmi üçüncü gün: Bu gün mübarektir, Allah'a şükretmek gerekir. İbni Yâmin bugün doğmuştur. Bu gün doğan çocuğun durumu iyi, ayağı bereketli olur, bir şeyini kaybederse bulan kişi mutlu olur.

Yirmi dördüncü gün: Kötü gündür, sakınmak gereklidir. Zira lanetlenmiş şeytan bu gün dünyaya gelmiştir. Faydasız bir gündür. Bu günde dünyaya gelen çocuğa kibirli ve zorlu isim vermelidir. Bu kişilerin dili keskin, sözü zehirli olur, ölümleri kılıçtan olur. Ok atmak, ata binmek, hamama girmek zarar getirir. Bu gün zehirlenen kişi çabuk şifa bulur.

Yirmi beşinci gün: Bu gün uğursuz gündür, yapılan işler olumsuz sonuçlanır.

Yirmi altıncı gün: Bu gün mübarek gündür. Hz. Musa bugün denizi geçmiştir. Allah'tan ne istense makbul olur.

Yirmi yedinci gün: Bu gün mübarektir, Hz. Yakub bu gün doğmuştur. Bu gün doğan oğlanın hali iyi olur.

Yirmi sekizinci gün: Bu gün mübarektir.

Yirmi dokuzuncu gün: Bu gün kutludur, devletli ve güzeldir.

Otuzuncu gün: Bu gün istekte bulunmalıdır. Bu gün Hz. İsmail doğmuştur, bereketlidir. Bu gün doğanlar, alış verişte çok kazançlı olurlar. Doğan çocuk nasibi bol olarak doğar, doğru konuşur, olumlu düşünür. Unutulan bir şey çabuk hatırlanır.

Şair, otuz gün hakkında malumat verdikten sonra eserini tamamladığını, herkesin ahirete göçeceğini ancak geriye bu eseri yadigâr kalacağını belirtmiştir. Eserini âlimlerin, akıl sahiplerinin ve aşk erlerinin okuyacağını belirtmiştir.

En sonra eserini okuyanların kendisine hayır duada bulunmalarını ve eserde ayıplarını görmezlikten gelmesini istemiştir.

f. Eserin Latin Harfli Çevirisi

Her ayıñ sa‘dın ve naḥsın beyān ider

Fā’ilātün Fā’ilātün Fā’ilün

1. On iki ay kim ṭolunur hem ṭoġar
İncelür gāḥ çoġalur iner aġar

2. Kim yigirmi ṭokuz oldı ol tamām
Kimisi bellü otuz oldı tamām

3. Çün bu resm-ile ider devri ‘ayān
Üç yüz elli dört olur günler hemān

4. Ğurre ne gündür her ayuñ mū-be-mū
Añladıñ bildiñ tamām ‘ilmi kamu

5. Bunda bir ma‘nā daḥi var ey ulu
Ḥāṣṣ u ‘ām içre mu‘azzez sevgilü

6. Her ayuñ kankı günü yatlu-durur
Kankısı rûz-ile devletlü-dürür

7. Beglere varmak yā evlenmek kişi
Yā sefer yā ġayrı her dünyā işi

8. Bāri fi’l-cümle bil ey şāḥib-fünūn
Her ayuñ sa‘di vü naḥsi kankı gün

9. Sa‘d olursa hem şürü‘ eyle işe
Naḥs olursa şabr kıl ey paşa

10. Ben teraḥḥumdan saña yād eyledim
Ca‘fer-i Şādık dilden söyledim

11. Sen daḥi eyle ri‘āyet yime ġam
Kim vücūduñdan tekessür ola ġam

12. Key katı şakla sa‘ādet bulasın
Olmasun soñra nedāmet bulasın

13. Her ayuñ evvel günü devletlüdür
Her ne iş kim ṭutasın ṭut ṭutludur

14. Ādemi bu günde yaratdı Ḥudā
Almak u şatmak eyüdüñ ketḥudā

15. Pādişāḥlar katına varmak gerek
Ḥācet-içün ḥalka yalvarmak gerek

16. Her ne iş başlar-[1]sañ ola kolay
Menfa‘atlü gün-dürür ey cān-fezāy

17. H̱asta olursa kişi hoş ola ṯiz
Her nesi yitse buluna ey ‘aẕiz
18. İllā şakla bu g̱uni aldırma şan
On yedi g̱üne degin ey ṟuh-ı řān
19. Hem ikinci g̱un ey̱i olsa revā
Zire bu g̱ünde yar oldu H̱avvā
20. Almağ u şatmak nikāh etmek şamu
Hem sefer kılamak ey̱üdür ey ‘am̱ū
21. Pes űç̱ünci g̱un-ḏüṟür řeṟir-i yevm
Anda perẖiz eylese hoş ola şavm
22. Hem bug̱ün içre ticāret hoş ola
Beglere varmak şatı ḇi-ṟ̌um ola
23. Emr-i ḏünyāv̱i bug̱ün etmeyeler
H̱acet istey̱üb söz işitmeyeler
24. Ger sefer kıla uzana ṟuzigār
şayru olursa şaşardır yādigār
25. Ānıñ-iç̱ün ṟuz-ı nařs oldu bu dem
Çıkdı uçmakdan H̱avvā-yla Ādem
26. Hem benā budur ḏörḏünci ey birā
Hoş evlenmek daşi bey‘ u řirā
27. Hem binā yapmak ey̱üdür hem sefer
Ger şoğa oğlan ola řāhib-ẖüner
28. Ṟuzı giñ ola v̱ü baştı hoş ola
Taşı pāk içi ğaraşdan boş ola
29. Gör beşinci g̱un kim naşsdır neden
Zire bug̱ün şoğdı Ķābil anadan
30. H̱abili hem bug̱ün ölḏürdi ‘uḻun
H̱iç işe yarar degildir işbu g̱un
31. Ger bug̱ün oğlan şoğa ey ‘aklı bol
Ķābilin ẖulkın ẖuyın ẖıylana ol
32. Çok ola oğlı kıızı arta şoyı
Nefse uya yavuz ola key şopı
33. Ṟuz-ı sāḏis g̱un ne g̱ünḏür ey ulu
Bug̱ün evlene kişi ne baştlu

34. Ger şatu bāzār ide ribh ide çok
Hācet isteyen kişi bulmaya yok
35. Her ne iş kim sen tutasın ‘ākıbet
O yitüp andan ötesin ‘ākıbet
36. Bu yedinci gün eyü yok ihtilāf
Her ne işlerseñ eyüdür bī-hilāf
37. Hısta hoş ola sefer kılan kişi
Şağ esen gele mübārekdir işi
38. Hem sekizinci gün ey ma ‘nā-fürüş
Ne işe ikdām idesin ola hoş
39. Hem tokuzuncı gün eyüdür ey ebī
Dünyeye geldi bugün Nūhu’n-Nebī
40. Her ki bu günde toğa ey dil-nüvāz
Devleti çok ola hem ‘ömri dirāz
41. Hem onuncı gün eyüdür bī-hilāf
Her ne işlenürse tutulmaya tāk
42. On birinci gün eyüdür ey şafā
Dünyeye geldi Muhammed Muştafā
43. Ger bu gün toğa veled ey hayr-i nās
‘Ālim ü ‘ākıl kopadır bī-kıyās
44. Ma ‘nası kâmil sözi tatlu ola
Tāli ‘i mes ‘ud yüzi kutlu ola
45. On ikinci gün eyüdür ey paşa
Her ne iş kim tutasın vara başa
46. On üçüncü gün yaramazdır daħi
Key hāzer kılmak gerekdir saħi
47. Ekin ekerseñ dikerseñ yā dıraht
Yā ‘imāret başlasañ nīk baht
48. İşbu gün şabr it şürü ‘ itme şaħın
Hem sefer düşvār oladır bil yaħın
49. Hācet isterseñ olasın kaygılı
Key şaħın itme niza ‘ ey hoş hulū
50. Bu gün olursa veled odsuz yüzi
Tāli ‘i bed-baht devletsüz özi

51. Hem bu on dördünci gün ey nîk-hâl
Gün mübârekdir mübârek gele sâl

52. İşbu gün oğlan toğa ger ey ahî
‘Âlim oladır ğanî vü hem saĥî

53. İllâ bu günde marîz olan yavuz
Key ĥaţarlıdır ĥaķîķat bil rumûz

54. On beşinci gün mübârek bî-melâl
Dükeli işe yarar bî-intikâl

55. Hem on altıncı gün yavuzdur ser-te-ser
Ne ot içeler bu günde ne sefer

56. Her ne tutarsaň yaramaz geledir
Yâ ziyân ola yâ ebter ħaladır

57. On yedinci gün zî-sâ‘at u zihî gün
Dükeli işe yarar ey reh-nümün

58. Ĥaşşa ħan almak eyüdü bî-ĥilâf
Tâ evâĥir ne deĝin yok iĥtilâf

59. Ne mübârek gün ola sâmin ‘aşer
Ĥayr öħüş ola bu gün az ola şer

60. Bu gün iş iden-dürür fırsat bulan
Tîz girü dost ola hem düşmen olan

61. On toħuzu gün eyüdü ibtidâ
Dünyeye İşĥâķı getürdi Ĥudâ

62. Ger bugün ola veled ‘ömri mezîd
Rûzı ħutlu ola vü baĥtı sa‘îd

63. Çoĝ ola oĝlı kıızı tuta ħarâr
Hem soňra cihânda ħala pâydar

64. Hem yigirminci gün ola eyü
Ger işiň ola idesin ne ħayu

65. Pes yigirmi biri gün ey mu‘teber
Key ĥazer ħılmaĝ gereksin key ĥazer

66. Dünyâ işlerine meyl itmeyi gör
Hem sefer müşkil-dürür gitmeyi gör

67. Şoĥbet idüp oturup ħalma şaĥın
Kimseniň emânetin alma şaĥın

68. Şubh vaktinde uyuma çıkma tağa
Olma o menhî-i dirhem ey ağa
69. Yād u hem baş-ile açma şarāb
Gizlū söz var-ise şakla çün türāb
70. Çün hilālîñ sâñî ve'l- 'işrūn ola
Görünce kütlu mübārek gün ola
71. Her neye ārzū idersin buluna
Şankim irişdiñ du'ā maqbūlüne
72. Çün yigirmi üç ola ey bu'l-ḥasen
Gün mübārekdir Ḥaḡḡa şükr eyle sen
73. İbni Yāmin toğdı bu gün anadan
Okudum gördüm degil pervāneden
74. Ger bu gün ola veled hoş-ḥāldir
Ayağı kütlu sebeblü sāldir
75. Nesnesi yitse buluyan ola şād
Āḡiri hoş oladır ey hoş-nihād
76. Çün yigirmi dört ola bilmek gerek
Key yavuz gündür ḥazer kılmak gerek
77. Dünyeye geldi ḡaḡīḡat ey emīn
İşbu gün içinde nāmerd ü la'īn
78. Menfa'atsiz gün-dürür ey māh-rū
Ger veled gele cihāna rū-be-rū
79. Key tekebbür ḡo ya hem cebbār şıfat
O nekū ḡūyī ya vaz bī-menfa'at
80. Ḥuccet idici dili tīz sözi sem
Āḡir ölümü kılıcdan ola hem
81. Ger ḡacāmat idesin renc iledir
Şeyr u hem şormak katı müşkildir
82. Oḡ atup at ḡoşmak işsisi yok
Varmaḡıl ḡammāma ḡüsrān ola çok
83. İllā bu günde sem bulan kişi
Tīz bula şıḡḡat gidedir teşvīşi
84. Ḥāmis 'işrīn katı naḡs oladır
Her ne iş kim idesin nehy oladır

85. Ger ola yigirmi altıncı günü
Key mübârek gün-dürür sen bil bunı
86. Sâ'ati buluk laţîf ey nesl-i Cem
Mûsâ peygamber deñizi geçdi hem
87. Her ne hâcet kim dilersin Tañrıdan
Cümlesi maķbûl ola ey cân-ı ten
88. Sâbi' 'işrîn mübârekdir neden
Toğdı Ya'ķûbü'n-Nebîdir anadan
89. Ger toğa oğlan eyüdü hâl-i deyr
Tâli'i meymûn huceste hâldir
90. Çün aya sâmin daħi 'işrîn ola
Key eyü ķutlu mübârek gün ola
91. Pes yigirmi toķuzı ķutlu-yumuş
Sâ'ati hûb günü devletlü-yümüş
92. Hem otuzuncı günü ey oş-likâ
Hâcet istemek eyüdü mutlakâ
93. Key mübârek gün-dür ol bil mutlakâ
Hem bu gün toğdı anadan İsmâ'îl ata
94. Bu gün olanıñ eyüdü haddi yok
Alıcı satıcı ribh eyleye çok
95. Ger veled gelse naşîbü'l-'ıyş ola
Toğrı söyleyici hayr-endiş ola
96. Niyyeti hayr oladır her rûz [u] şeb
Bir daħi ma'nâ işit sen bu'l-'aceb
97. Ger yâdı kılına bu gün bir ķumâş
Tîz gerü bulınadır olmaya fâş
98. Görenler geldi cihâna ey ulu
Hikmet ü 'aķl u ma'anîden tolu
99. Kimisi gördi şınadı 'ākıbet
Kimine geldi münādî 'ākıbet
100. Kaydını muķkem yediler bî-gümân
Pes yazup bize ķodular bî-gümân
101. Kim buları dâ'imâ yâd idevüz
Hayr-ıla cân mülkin âbâd idevüz

102. Çün gidevüz biz kıla bu rûzigâr
Kalmaya bizden cihânda yâdigâr
103. İllâ bu sözler ki söylendi tamâm
He bir ay haddince söylendi tamâm
104. Pes buña kılan nazar dîn serveri
‘Âlim ü ‘âkıll muhakkak ‘aşk eri
105. Hayr-ile aña bizi erlik ide
‘Aybına bakmaya serverlik ide
106. Kendü lutfundan du‘â eyleye hem
Raḥm idüp alkış-ile söyleye hem

3. SONUÇ

Osmanlı sahası içinde hem manzum hem mensur olarak yazılmış olan sâ’atnameler, hem yurtiçi hem yurtdışı kütüphanelerinde sayı olarak çokça mevcuttur. Özellikle Hibetullah Gözcü b. İbrahim ve Abdulganî Efendi’ye ait olan sâ’atnamelerin nüshalarının fazlalığı bu türdeki eserlere yazılmış oldukları dönemde çokça rağbet edildiğinin kanıtıdır. Latin harflerine aktarılan ve incelemesi yapılan eser bu sebeple önemlidir.

Makaleye konu olan Esrâr-ı Eyyâm, 06 Mil Yz A 4077/3 numarasıyla Milli kütüphanede kayıtlıdır. Mesnevi nazım şekliyle yazılan eser aruzun fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin başında ayın hareketlerinin hem dünyayı hem de insanları etkilediği ve bu sebeple ayın her bir gününün insanlar üzerinde farklı tesirleri olduğu şair tarafından belirtilmiş ve her bir gün için okuyucuya bilgi verilmiştir. Astronomi ve matematiğin hâlihazırda gelişmiş olduğu o dönemler için bu tür eserler halk tarafından rağbet görmüştür. Bu yönüyle bu eserler, toplumun estetik, kültürel ve psiko-sosyal ihtiyaçlarını karşılama işlevi taşıyan önemli araçlardır.

Esrâr-ı Eyyâm isimli bu eser, 106 beyit olup, hemen hemen kusursuz bir aruz vezni ile yazılmıştır. Söz sanatlarından uzak, üslup olarak anlaşılır ve sade bir dille yazılan eserin yazılış veya istinsah tarihi belirtilmediği gibi, dil ve üslup özellikleri bakımından da hangi yüzyıla ait olduğu anlaşılamamaktadır. Bununla birlikte, Türk Edebiyatına dair literatüre kazandırılması hem bundan sonra bu türde çalışma yapacak araştırmacılara kaynaklık etmesi hem de Divan şairlerinin halktan, tarih ve edebiyat kitaplarında sözü edildiği kadar kopuk olmadıkları ve sadece belirli bir sosyal zümrenin anlayabileceği eserler vermediklerini göstermesi açısından önemlidir. Halkbilim alanında halk takvimi çalışmalarının yanı sıra geleneksel kültür-edebi eser etkileşimi bağlamında da sâ’atnameler konusunda yapılacak olan disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın, bu doğrultudaki çalışmalara yol gösterici olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdülganî Bin Celîl, Risale-i Abdülgani Efendi fi Havâssü Eyyâmî'l-Usbû, Makedonya Milli Kütüphanesi OMCT II Koleksiyonu No: 724, Üsküp.
- Altuntaş, Halil; Şahin, Muzaffer (Haz.) (2011). Kur'an- ı Kerim Meâli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Akaalın, Esra Güzel (2018). “Kitâb-ı Sâ’atnâme (İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Dizin, Tıpkıbasım)”, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Atalan, Mehmet (2001). “Cafer Es-Sadık’ın Eserleri”, Dini Araştırmalar, C. 4, s. 11, ss. 113-132.

- Aydın, Mehmet (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#1> [Erişim: 04.06.2023].
- Boyraz, Şeref (2006). Fal Kitabı (Melhemeler ve Türk Halk Kültürü), İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Çelebi, İlyas (1995). “Fal”, TDV İslâm Ansiklopedisi Test Yayını, <https://islamansiklopedisi.org.tr/fal#2-islamda-fal> [Erişim: 04.06.2023].
- Gür, Nagihan (2012). “Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldıznâme, Falnâme ve Tâlinâme Metinleri”. Millî Folklor, Yıl 24, S. 96, s. 202-215.
- İlhan, Enes (2020). Örnek Saatname Metni (Havass-ı Eyyâm) Işığında Günlere Dair Bazı İnanışlar ve Kaynakları, Journal of Turkish Language and Literature Volume:6, Issue:3, (443-468).
- Örnek, Sedat Veyis (1971). Etnoloji Sözlüğü, Ankara: DTCF Yayınları.
- Yazar ve yıl yok. Esrâr-ı Eyyâm Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, No: 06 Mil Yz A 4077/3 varak: 62b-64a.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişki ve dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Bu araştırma, Etik Kurul Kararı gerektiren makaleler arasında yer almamaktadır.

Katkı Oranı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkıda bulunmuştur.